Низами Ҝәнҹәви
840 ил

ТӘБИӘТДӘ вə инсан һəjатында елə бир шеj jохдур ки, заманын амансыз һəрəкəти она тə'сир етмəсин вə бу тə'сир даима ики тəрəфлидир: гурмаг вə учурмаг, jаратмаг вə өлдүрмəк! Заман кур чаj кими ахдыгча jер үзүндə нə варса һамысы дəjишир, һалдан-һала кечир, тəкамүлə уғраjыр, көһнəлир вə тəзəлəнир, парлаjыр вə солур, доғулур вə өлүр. Зəифлəр, күчсүзлəр, палчыг дахмалар вə гум тəпəлəри даһа тез учуб дағылдығы һалда, əзəмəтли дағлар, гранит тикинтилəр вə сараjлар заманын тез-гез бир-бирини əвəз едəн күлəклəри, фыртыналары, jағышлары, селлəри, гар-боранлары, шахталары, боғучу истилəри гаршысында һəлə-һəлə əjилмир, əзилмир, парчаланмыр, башларыны дик тутуб дурурлар. Халг наһаг демəjиб: һəр шеj замана бахар, заман һеч шеjə бахмаз...

Заманын һəрəкəти инсанын өзүнү дə, jаратдығы мадди вə мə'нəви сəрвəтлəри дə гүдрəтли тə'сири алтына алыр, ағыр имтаһанлара чəкир, сынагдан кечирир. Заман варлығын ачары вə ме'jарыдыр. О һəрəкəт етдикчə кизли сирлəрин үстүнү ачыр, һəр шеjин ичини үзə чыхарыр, маһиjjəтини, саф-чүрүклүjүнү меjдана гоjур. Инсанын елми вə бəдии тəфəккүрүнүн jаратдығы ичəрисиндə заманын сынағындан чыханлар, иллəрин вə əсрлəрин гатлары арасында ишығыны, һəjат гүввəсини итирмəjəнлəр бəшəриjjəтин мə'нəви мəдəниjjəт хəзинəсини рөвнəглəндирəн əсл инчилəр һесаб олунур.

Азəрбаjчан вə бүтүн дүнjа мəдəниjjəтинин даһи jарадычыларындан олан поезиjа сəмасынын сөнмəз, парлаг улдузу Низами Ҝəнчəвинин «Хəмсə»си бу чүр инчилəрдəндир. О, һеч заман көзəллиjини, дəрин фəлсəфи мə'насыны итирмəмишдир, заманын 840 иллик һəрəкəти ону көһнəлдə, солдура билмəмишдир. «Хəмсə»ни охудугча адам Низами фикринин кенишлиjи вə дəринлиjиндəн, һəjати əһатə гүввəсиндəн һеjрəтə кəлир, тəбиəт вə космик алəм барəдə, халг, чəмиjjəт вə дөвлəт барəдə, бунларын мүрəккəб, долашыг, чохчəһəтли мүнасибəтлəри барəдə Низаминин фикирлəри, фəлсəфи анлаjышлары вə ахтарышлары чох мə'налы вə марагдыдыр. Лакин Низаминин бөjүклүjү, өлмəзлиjи jалныз бунда деjилдир. Низами, һəр шеjдəн əввəл, сəнəткардыр, jарадычыдыр. Онун əзəмəти, бөjүк дүһасы инсан һəjатыны вə өз ичтимаи фəлсəфи, əхлаги көрүшлəрини кениш, парлаг, сон дəрəчə көзəл, тə'сирли, емосионал бəдии лөвһəлəрдə, зəнкин бəдии тəсвир васитəлəрилə əкс етдирмəсиндəдир.

Низами jарадычылығынын мəркəзиндə инсан дурур. Инсанын һəjаты, мə'нəви алəми, ичтимаи вəзиjjəти, үрəjинин дəруни һисслəри, севинч вə изтираблары, зүлмə, əдалəтсизлиjə нифрəти бүтүн зиддиjjəтлəри, чаларлары, рəнкарəнклиjи илə Низами jарадычылығында өз əксини тапыр. Вахтилə бөjүк алман шаири Ҝөте геjд етмишди ки, инсанын мəһəббəт һисси Низаминин əсəрлəриндə даһиjанə тəсвир олунмушдур. Низами əсəрлəринин дəрин ичтимаи мə'насыны, фəлсəфи тутумуну бүтүн əзəмəти илə тəсəввүр етмəк үчүн «Фауст» мүəллифинин бу jығчам, афористик тə'рифини шəрһ етмəк лазым кəлир. Совет əдəбиjjатынын парлаг исте'дадлы, мүбариз, дөjүшкəн jарадычыларындан олан Александр Фадеjевин бунунла əлагəдар олараг сөjлəдиjи фикир диггəтəлаjигдир. Низами jарадычылығынын маһиjjəтини, дүнjа əдəбиjjаты тарихиндə jерини вə мөвгеjини дүзкүн муəjjəн едəн гиjмəтли фикирдир. А. Фадеjевин бу фикри бир дə она көрə гиjмəтлидир ки, башга тарихи дəлиллəрлə jанашы о көстəрир ки, əсрлəр өтдүкчə дүнjа əдəбиjjатында Низами jарадычылығына мүнасибəт нечə дəринлəшмиш, камиллəшмишдир. А. Фадеjев Низами əсəрлəриндə «инсанын даһиjанə тəсвир олунмуш мəһəббəт һиссини» нəзəрдə тутараг jазыр: «Бу һисс Низами əсəрлəриндə бүтүн инсанлара мəхсус һиссиjjат сəвиjjəсинə галдырылыр, үмумбəшəри һуманист һиссə чеврилир». А. Фадеjевин Низами jарадычылығыны дəриндəн дуjуб анладығыны көстəрəн бу фикир инди хүсусəн гиjмəтлидир. Она көрə ки, һəлə дə Низами əсəрлəринин бөjүк ичтимаи, əхлаги мəзмунуну ачмаjан, шаирин өз дөврүндə, өз заманəсиндə халгы, бүтүн бəшəриjjəти дүшүндүрəн мəсəлəлəри əкс етдиjини, һəjаты, инсан еһтирасларыны дəрин зиддиjjəтлəрилə көстəрдиjини гиjмəтлəндирмəjəн jазылар меjданə чыхыр.

Белəлəри «Низами əсəрлəриндə даһиjанə тəсвир олунмуш инсанын мəһəббəт
һисси»нин мəзмунуну мəһдудлашдырычы, бу һисси тəмсил едəн Низами гəһрəман-
ларыны геjри-реал, «илаһи» мəлəклəр кими тəсвир етмəjə чəһд көстəрирлəр, куjа
реал, чанлы инсан еһтираслары онлара jабанчыдыр. Һалбуки Ҝөтенин Низами jара-
дычылығында геjд етдиjи мəһəббəт өз мəзмуну е'тибарилə чох кенишдир: нə чинси
(гадын—киши) мəһəббəт һисси илə, нə дə милли вə чоғрафи һүдудларла бағланыб
галмыр, кениш ичтимаи вə һəjати мүндəричəjə маликдир. О, һəм инсанын лирик дуj-
ғуларыны — мүгəддəс гадын-киши мəһəббəтини, һəм дə инсанын инсана, əмəjə, һə-
гигəтə, дүзлүjə, əдалəтə, вəтəнə вə бүтүн башга инсанлара мəһəббəтини ифадə едир.
«Jедди көзəл»дə, «Искəндəрнамə»дə мүхтəлиф халгларын нүмаjəндəлəринин мəһəб-
бəтлə тəсвири, бүтүн башга əсəрлəринə сəпəлəнмиш һуманист фикирлəр, инсаниjjəтə
чағырыш, башгаларына һөрмəт вə мəһəббəт көстəрмəjи мə'нəви көзəллик кими тəс-
вир олунмасы тəсадүфи деjил. Низами мəһəббəт һиссини чох көзəл анлаjырды, jə'ни
о өз гаранлыг əсриндə, ичтимаи вə дини зиддиjjəтлəрин гызышдырылдығы, феодал
зүлмүнүн һөкм етдиjи бир əсрдə һуманизмин илк бөjүк нүмаjəндəси кими чыхыш
едирди. А. Фадеjев фикрини давам етдирəрəк jазыр: «О заман бу jени сөз иди—Ав-
ропа фикри һəлə бу дəрəчəjə галхмамышды».

Хагани вә Низами јарадычылығы бәшәријјәтин ичтимаи-бәдии инкишафынын парлаг бир сәһифәсини тәшкил едир: Бу, ренессансын илк сәһифәләриндән биридир. Хагани вә Низами әсәрләриндәки бир сыра мотивләрә сонралар инкишаф етмиш Авропа ренессансында раст кәлирик.

Мә'лумдур ки, Низами јашајыб јаратдығы әсрдә, бүтүн дүнјада дини тәфәккүр чох күчлү иди вә о, сағлам инсан шүуруну буховламаға чәһд едир, һәр чүр ишыглы фикирләри боғурду. Дини көрүшләр феодал тәбәгәләрин әлиндә халг күтләләрини итаәт алтында сахламаг васитәси олмушду. Ејни заманда дини еһкамлар вә дини тәблиғат феодал-клерикал һакимләрин сојғунчу, гәсбкар нијјәтләрини гызышдырырды. Дин пәрдәси алтында, дини ихтилафлары күчләндирмәклә түфејли синифләр јени гәсбләрә, ишғаллара, «сәлиб мүһарибәләринә» јол ачырдылар. Белә бир дөврдә Низами идрак вә шүур мәш'әлини, һуманизм бајрағыны учалдырды. Дүнја әдәбијјатында Низами инсан шүуруну парлаг бојаларла, бөјүк һиссијјат вә инамла тәрәннүм етмиш өлмәз шаирләрдәндир.

«Лејли вә Мәчнун» дастанынын оғлу Мәһәммәдә һәср олунмуш сәтрләриндә охујуруг:

Учалмаг истәсән бир камала чат,
Камала еһтирам көстәрәр һәјат.
Сәадәт камалла јетишир баша,
Халга һөрмәт елә, әдәблә јаша...

Низами инсаны дүнјаны дәрк етмәјә, һадисәләрин сәбәбини вә сиррини арашдырыб ашкара чыхармаға чағырырды:

Јерләри, көјләри өјрәнәк бир-бир,
Галмасын бизимчүн ачылмамыш сирр.

«Каинат нәдир, јашадығымыз јер күрәси, ај вә улдузлар нечә јаранмыш?» вә с. бу кими инди дә инсан фикрини мәшғул едән суаллар Низамини даим дүшүндүрмүшдүр. Заманәсиндәки тәбиәт елмләринин сәвијјәси, мадди аләмин јаранмасы барәдә тәсәввүрләрин, үмумән инсан билијинин гејри камиллији ону һәјәчанландырырды. Дини еһкамлар, әлбәттә ки, һәр шејин маһијјәтинә вармаға чәһд едән шаири гане етмирди:

О шејки бизләрә лап ашикардыр,
Орда да кизли бир хәзинә вардыр! —

дејирди. Варлығын сәбәбләрини вә сирләрини ахтаран шаирин фикри һазыр вә донмуш еһкамлар чәрчивәсинә сығмырды, ән әһәмијјәтсиз вә ајдын көрүнән һадисәләрин, варлыгларын белә заһири көрүнүшү илә гане ола билмирди, онун дахилиндә бәлкә бөјүк бир гүввә кизләндијинә ишарә едирди:

Бир тоз көрүнсә дә һәр зәррә әкәр,
Дүнја пәрдәсиндә о да иш көрәр...

Шаирин гәлбиндә һәгигәти дәрк етмәк, еһкамлар чәрчивәсиндән кәнара чыхыб шүурун ишығында мадди аләмин, бизи әһатә едән варлығын сирләрини ачмаг һәвәси о гәдәр күчлү иди ки, нәинки еһкамлар, һәтта өз ахтарышлары да онун «гәлбинә раһатлыг» кәтирмирди.

Кејүн сирр пәрдәси ки бәргәрарды,
Көзә көрүнмәјән бир сирри вардыр.
Нә гәдәр ораја ат чапсам да мән,
бир хәбәр өјрәнмәк кәлмир әлимдән.
О саф улдузлары мән бирәр-бирәр
нә гәдәр охујуб өјрәндим, һејһат
Јенә дә гәлбими көрмәдим раһат...

Инсана мәһәббәт, инсан шәхсијјәтинин азадлыг вә сәадәт арзулары, онун һәр чүр зүлм вә тәзјигдән гуртарыб өз әмәјилә хошбәхт јашамасы идејасы Низами һуманизминин чаны вә чөвһәридир. О, адамлары «инсанлыг елми»ндә камил олмаға, бир-биринин ишинә јарамаға чағырырды, онларын шәрәфини вә сәадәтини әмәклә көрүрдү:

Ачарсан һамынын јүкүну сән чәк,
Инсана ән бөјүк шәрәфдир әмәк!

Халгымызын, әдәбијјатымызын шәрәфи вә ифтихары олан бөјүк шаир инсаны «гәлбиндәки вәһшини боғмаға», «падишаһ пулуна көз дикмәмәјә», һеч кәсин габағында алчалмамаға, намусла, шәрәф вә ифтихарла јашамаға, ән бөјүк бәдбәхтлик заманы белә бәдбин олмамаға сәсләјиб дејирди:

Бу учсуз-бучагсыз дәрд өлкәсиндә
дәрди унутмагдыр бир әлач јенә...
инсаны сарсыдыр көз јашы, налә.
Аһ чәкиб, уф дејән јетмәз камалә...

* * *

Зүлмә, залымлара нифрәт, зәһмәткеш инсаны мүдафиә Низами һуманизминин сәчијјәви чәһәтләриндәндир. Һәлә јарадычылығынын илкин дөврүнү әкс едән «Сирләр хәзинәси»ндә «Нуширәван вә бајгушларын сөһбәти», «Султан Сәнчәр вә гары» кими дузлу, ширин, ибрәтамиз һекајәләрдә биз бу кејфијјәти көрүрүк. Биринчи һекајәдә Иранын һөкмдары, «Адил» ләгәбини газанмыш Әнуширәван падшаһ вә онун вәзири тәсвир олунур. Онларын јолу «дүшмәнин гәлби кими учуг хараба бир «кәнд»дән дүшүр. Харабалардан бириндә ики бајгушун сөһбәти падшаһын нәзәрини чәлб едир. О вәзириндән бајгушларын нә барәдә данышдығыны соруршур. Вәзир чаваб верир ки, бир бајгуш өз гызыны о биринә вермишдир вә инди кәлиб чеһиз олараг ондан бир нечә белә харабалыг истәјир. Чавабында икинчи бајгуш дејир:

— Падшаһын зүлмүнү көрүрсән, онун сајәсиндә сәнә јүз белә хараба верәчәјәм...

«Султан Сәнчәр вә гары» һекајәсиндә исә ади, зәһмәткеш бир гары Султанын халга, мәзлумлара етдији зүлмү, әдаләтсиз әмәлләри онун үзүнә чырпыр. «Лејли вә Мәчнун»да бу фикир бир аз да сәрт бојаларла чанландырылыр. Зүлмкар шаһлара лә'нәт дамғасы вурулур. Ачығы тутан һәр кәси јыртычы итләрин габағына атдыран мүстәбид шаһ вә сарај гуллугчусу ағыллы, тәдбирли кәнч барәдәки һекајә Низами поезијасынын мә'на көзәллијини әкс едир, онун халг һәјаты, халг әдәбијјаты гајнаглары илә үзвү сурәтдә бағлы олдуғуну көстәрир.

«Хосров вә Ширин»дә «инди јүз јохсулун төкүлә ганы, гејдинә галачаг бир адам һаны?», «Тәкәббүрлә бахма јохсула, зинһар, онун да өзүнүн бир чәлалы вар» дејән шаир дөнә-дөнә зәһмәткеш инсанларын мүдафиәсинә галхыр, онлары илгары дүз, сөзүндә мөһкәм, әмәксевәр, инсан адына лајиг адамлар кими тәсвир едир.

Низами «Искәндәрнамә»дә мәшһур јунан һөкмдарыны идеализә етдији заман белә мүстәбид, ганлы шаһлары нифрәтлә јада салыр. «Чүнки таныдығым бүтүн шаһлардан тәк одур әмәјә дүз гијмәт гојан», «Бошдур чох шаһларын анчаг башлары, онлар чох кәсдирмиш наһаг башлары». «Ону издиһамлы, ичи бош ев тәк, нә лајиг онлара әсәр көндәрмәк», «Онларда бир тачир тәбиәти вар, зәли тәк ган соруб ләззәт алырлар».

«Игбалнамә»дә Низами шаһларын өлчүсүз-бичимсиз һәрәкәтләрини, һакимијјәтдән халгын зиддинә истифадә етдикләрини, ифрата вараргаг «Баш илә ајағы пис фәргләндирмәләрини» тәнгид едир. Халга зүлм етдикләри вә мүтләг һакимијјәтлә мәст олдуглары үчүн бир күн тачы да гојуб кедәчәкләрини сөјләјир:

Бөјүк бир ағача мишар чәкмә сән,
Зөһһак бунун үчүн дүшдү тахтындан...

Һакимијјәт вә халг проблемини Низами азад, хошбәхт инсан консепсијасы бахымындан араşдырырды. Низамијә көрә «дөвләт» һеч вахт зүлм илә бир јердә јашаја билмәз, «залимләрлә үлфәт бағламаз». Буна јол верән, јә'ни халга зүлм едән, залимләрлә үлфәт бағлајан дөвләти Низами «саманлыға дүшмүш ешшәјә» бәнзәдиб дејир ки, белә олдугда «ешшәјә јох, самана вај демәк» лазымдыр.

Низамијә көрә, зүлмә, амансызлыға бојун әјмәмәк, ондан гачмаг, белә мәгамда сусмаг, сакит отурмаг аздыр, мүбаризә етмәк лазымдыр. Чүнки «Сакитлик зүлмә көмәкдир».

Демәк олар ки, өз дөврүндә инсан һәјатынын, инсан мә'нәвијјатынын елә вачиб бир чәһәти олмајыб ки, Низами о барәдә гијмәтли ибрәтамиз, афористик сөз сөјләмәсин. «Чалышан рузини дашдан чыхарар», «Зүлмүн, јаманлығын ахыры олмаз», «Боллуг әдаләтдән јаранаҹагдыр», «Чох көзәл арвад вар мәрдликдә ширдир», «Дүшмәнин көзүјлә сәнәтинә бах, онда јахшыны писдән сечәрсән», «Јаманлыг етмәкдән узаг ол, узаг, пислијин әвәзи пислик олачаг», «Кет јараланмышам, дүз кет амандыр, әјри кедәнләрин сону јамандыр», «Бир үрәкдә олмаз ики севкили, ики үрәклинин дүз олмаз дили», «Дүнја хараб олмуш һијләдән, каһ үздә су гојмаз, каһ бәдәндә ган», «Е'тибар етмәјән өз кәмисинә, кәрәк әввәлчәдән үзмәк өјрәнә», «Ешгсиз бир адам бир гуру нејдир», «Ешгсиз олсајды хилгәтин чаны, дирилик сармазды бүтүн чаһаны», «Ешшәк кими јемәк, ичмәк нә шејдир, бир пишијә дә олса мәһәббәт јетир», «Пишијин ешгинә тутулмаг инан, јахшыдыр шир олуб јалныз галмагдан» вә саир минләрлә бу чүр халг мәсәлләринә охшар дәрин мә'налы сөз инчиләри «Хәмсә»нин сәһифәләринә сәпәләнмишдир. Бүтүн бунлар өлмәз шаиримизин инсана түкәнмәз мәһәббәт вә инамындан доғурду:

Поладдан дағ олса јенә дә инан,
Ону парча-парча дағыдар инсан...

* * *

Низами јарадычылығынын бәдии көзәллији, рәнкарәнк әлван бәдии бојалары, пријомлары, тәшбеһ вә образлары онун зәнкин, мүдрик, мүтәрәгги, ишыглы, һуманист фикир вә һиссләри илә вәһдәт тәшкил едир, тамамилә һәмаһәнкдир. Низаминин гәләминин наил олдуғу һәр бир сәнәт әсәри үчүн ән вачиб бәдии ме'јар олан мүндәричә илә форманын бу гәдәр тамамланмыш үзви вәһдәти сәнәт аләминдә надир һадисәләрдән сајылыр вә анчаг даһи сәнәткарлара мәхсус бир кејфијјәтдир. Әслинә баханда Низаминин дастанлары роман жанрына даһа јахындыр вә бир сыра тәдгигатчылар онлары «мәнзум роман» адландырмагла һеч дә сәһв етмирләр. Мөһкәм сүжет хәтти, онун мәнтиги инкишафы, тәсвир олунан һадисәнин маһијјәтинә вә сурәтләрин характеринә мүвафиг һачаланмасы, ана хәтти чанландыран, бәдии сурәтләрин характерләринин даһа дәриндән ачылмасына көмәк едән әлавә һәјати епизодлар вә рич'әтләр онун бүтүн дастанлары үчүн, хүсусән «Искәндәрнамә», «Хосров вә Ширин» үчүн сәчијјәвидир. Бүтүн бунлар имкан верир ки, Низами јарадычылығында ганадлы, гүдрәтли романтизмлә јанашы реализмин дә парлаг тәзаһүрләрини гејд едәк. Охучулара тәгдим олунан Низами сүжетләри әсасында јаранмыш бөјүк форматлы рәнкли открыткалардан да буну ајдын көрмәк олар. Өз парлаг исте'дады вә јүксәк зөвгү илә Азәрбајчан рәссамлығы тарихиндә јени сәһифә ачмыш Микајыл Абдуллајевин фырчасынын јаратдығы бу көзәл мозаик паннолар республикамызын пајтахты Бакынын јарашығы олан метронун Низами стансијасыны бәзәјир.

Низами әсәрләрини дәриндән өјрәнмиш, онларын руһуну, көзәллијини дујмуш рәссам «Хәмсә»дән сечдији сүжетләри бөјүк илһамла чанландырыр. Биз бу мозаик панноларда Низаминин һәм романтик, һәм дә реалист гәһрәманларыны, онларын зәнкин дахили аләмини көрүр, әтирли нәфәсини дујур, үрәкләринин чырпынтысыны ешидирик. Будур, дүнја әдәбијјатында дәрин из бурахмыш, Шекспирдән Көтејә, Пушкиндән Јесенинә гәдәр бир чох шаирләри илһамландырмыш «Хәмсә»нин тәравәтини итирмәјән гәһрәманлары маһир рәссамын фырчасы сајәсиндә әјани шәкилдә көзүмүз өнүндә чанланырлар: Лејли вә Мәчнун, Хосров вә Ширин, Искәндәр. Низаминин бир јерә топладығы мүхтәлиф әсрләрдә јашамыш антик дөврүн мүдрик философлары, Искәндәрә һәјат дәрси верән садә чобан вә дөвләти мүдрикчәсинә идарә етмәјин нә олдуғуну көстәрән ағыллы Бәрдә һөкмдары Нүшабә вә саирә...

Микајыл Абдуллајев мүстәсна бир һәссаслыг вә инчәликлә Низами гәһрәманларынын һәрәсини поетик орижиналдакы характеринә вә тәсвир үсулуна мүвафиг олараг ишләмишдир. «Хәмсә»нин ифадә етдији бөјүк һуманист идеаллары вә романтик арзулары, инсан үрәјинин саф мәһәббәт, достлугда сәдагәт, әзиләнләрә вә көмәксизләрә мәрһәмәт, зүлмә вә залыма нифрәт, азадлығa вә сәадәтә әбәди мејл кими мүгәддәс һиссләрини бөјүк еһтизас вә сәнәткарлыгла, чазибәдар вә инандырычы бојаларла әкс етмишдир.

Рәссам һәм сүжетләри сечәркән, һәм дә онлары бәдии шәкилдә ишләркән Низами сәнәтинин бөјүк, гијмәтли бир кејфијјәтини — онун хәлгилијини чанландырмаға хүсуси диггәт јетирмишдир. Халгы, әмәкчи адамлары тәмсил едән кәрпич кәсән, Фәрһад, Фитнә, чобан вә бәшәрин инкишафында бөјүк рол ојнамыш Сократ, Әрәстун, Әфлатун сурәтләрини Низаминин сәчијјәләндирдији руһда—әмәк вә мүдриклик мүчәссәмәси кими тәсвир етмишдир.

...Доғрусу, метронун Низами стансијасында елә билдим ки, гәрибә әфсанәләр аләминә дүшмүшәм, әтирли бир күлүстандајам.

Әсл бөјүк сәнәтин ојатдығы бу көзәл, тәравәтли дујғулар инсанын үрәјиндә әбәди мәскән салыр, ону јашамаға, јаратмаға руһландырыр, јарадычыја сонсуз мәһәббәт, сәмими тәшәккүр һисси ојадыр.

Мирзә ИБРАҺИМОВ.

В природе и жизни человеческой все подвергается воздействию неумолимого движения времени и воздействие это всегда двусторонне: оно созидает и разрушает, рождает и убивает. Как бурная, полноводная река, течет время и постепенно все меняется на земле, переживает медленную или скачкообразную эволюцию — что то стареет и, наоборот, обновляется, сверкает ярче или увядает, появляется на свет или исчезает навеки. Слабые, немощные, глиняные лачужки и песчаные барханы разрушаются скорее, в то время, как могучие горы, гранитные сооружения и дворцы гордо и величественно противостоят грозным и сокрушительным ветрам, страшным ураганам и ливням, ледяному дыханию зимних морозов и губительному зною. Недаром народ говорит: все зависит от времени, а время никому и ничему неподвластно.

Движение времени подвергает суровому испытанию и самого человека, и материальные и духовные ценности, созданные им. Время раскрывает много тайн, суть многих вещей и явлений, безошибочно определяет что хорошо, ценно и что лишь внешним блеском привлекает внимание людей. Только творения глубокой научной и художественной мысли, которые успешно проходят испытание временем, не теряют под тяжелыми пластами столетий свою яркость и жизненную силу — считаются подлинными жемчужинами, обогащающими сокровищницу духовной культуры человечества.

Такой именно жемчужиной является «Хамсе» («Пятерица») Низами Гянджеви — одного из гениальных творцов азербайджанской и всей мировой литературы, неугасимой, ярчайшей звезды на небосклоне поэзии. Она никогда не теряла своей чарующей красоты, глубокого философского содержания. Восемь столетий прошло с того времени, когда была создана «Пятерица», и ничуть не поблекли, напротив, еще ярче засверкали жемчужины гения. Читая «Хамсе» поражаешься ширсте и глубине мысли Низами, его способности видеть и отображать все стороны жизни. Размышления поэта-мыслителя о природе и мироздании, о народе, обществе и государстве, об их сложных, многогранных отношениях, его философские суждения и поиск исключительно интересны и содержательны. Но величие Низами, его бессмертие связаны не только с этим. Низами, прежде всего, художник, творец. Жизнь человека и собственные свои социальные, философские, нравственные взгляды он выражает и показывает с большой поэтической силой, широко и ярко, в эмоционально насыщенных картинах с гениальным мастерством используя при этом богатую палитру средств художественного изображения.

Человек — главный объект творчества Низами. Жизнь человека, его духовный мир и нравственный облик, социальное положение, его чувства и страсти, печали и радости, его любовь и ненависть, презрение к тирании и несправедливости, находят свое правдивое отражение в творениях Низами со всеми противоречиями, во всем своем многообразии. Великий немецкий поэт Гёте отмечал, что в произведениях Низами гениально отображено чувство любви человека. Для того чтобы представить глубокий социальный и философский смысл поэтического наследия Низами во всем его величии необходимо раскрыть это ёмкое, афористичное определение, данное автором «Фауста». Один из замечательных, талантливейших творцов советской литературы Александр Фадеев очень верно объяснил суть наследия Низами, его место и значение в истории мировой литературы. Мнение А. Фадеева особенно ценно тем, что оно, наряду с другими историческими доводами, ясно подтверждает, как с течением времени углубилось, стало совершеннее в мировой литературе отношение к творчеству Низами.

Имея в виду гётевские слова о «гениально изображенном чувстве любви человека» в произведениях Низами Гянджеви, А. Фадеев пишет: «Любовь возвышается в творениях Низами до уровня чувства, присущего всем людям, превращается в общечеловеческое гуманное чувство». Эта оценка, показывающая насколько глубоко понимает и чувствует А. Фадеев творчество Низами, особенно важна сейчас, в наши дни, потому, что все еще появляются иногда статьи, в которых не раскрывается социальное, философское, нравственное содержание творений Низами, не получают достойной оценки немеркнующие качества его наследия, например, то, что поэт ставил, поднимал в своих произведениях проблемы, волновавшие в его эпоху весь народ, все человечество, отображал человеческие страсти со всеми глубокими противоречиями.

Авторы таких статей пытаются толковать гётевские слова в ограниченном плане и содержании, считают героев Низами, воплощающих чувство человеческой любви, нереальными, «божественного» происхождения существами, живые человеческие страсти будто чужды им, в то время, как любовь в творчестве Низами, отмеченная Гете, крайне широка и глубока по своему содержанию: она не замыкается, не ограничивается ни полами (любовь мужчины и женщины), ни национальными и географическими пределами, а напротив, обладает обширным социальным и жизненным звучанием. Она выражает и лирические чувства человека — возвышенную любовь мужчины и женщины, любовь человека к человеку, к труду, правде, справедливости, к родине и ко всем людям доброй воли. Не случайно в поэмах «Семь красавиц», «Искендер-намэ» Низами с неподдельной любовью изображает представителей разных народов, не случайно во всех других его произведениях красной нитью проходят гуманные идеи, с особой силой звучит призыв к человечности и уважению к людям, любовь к ним воспевается как подлинная духовная красота. Низами прекрасно понимал силу

и значение чувства любви в свой суровый век, когда социальные и религиозные противоречия непрестанно углублялись и обострялись, когда феодальный гнет подавлял всё человеческое в человеке, поэт выступал как первый великий выразитель идей гуманизма. Продолжая свои размышления, А. Фадеев пишет: «В то время это было новое слово — европейская мысль еще не возвысилась до этого уровня».

Творчество Хагани и Низами составляет яркую страницу социально-эстетического развития человечества. Это — одна из первых страниц восточного Ренессанса. Некоторые мотивы из произведений Хагани и Низами мы обнаруживаем в художественных и философских творениях развившегося позднее европейского Ренессанса.

Известно, что в эпоху Низами во всем мире господствовало религиозное мышление, которое пыталось всячески ограничить человеческое сознание, задушить малейшее проявление светлой, прогрессивной мысли. Религия служила феодальным правителям как средство подавления народных масс. В то же время религиозные догмы и пропаганда разжигали грабительские, агрессивные, завоевательские стремления у феодально-клерикальных правителей. Под прикрытием религии паразитические классы раздували огонь конфликтов и тем самым открывали дорогу новым завоеваниям и агрессиям. В такое время Низами смело поднял факел разума, знамя гуманизма Низами — один из тех бессмертных поэтов в мировой литературе, которые с подлинной страстностью и убежденностью, высокохудожественно воспевали разум и сознание человека. В посвящении своему сыну Мухаммеду (к дастану «Лейли и Меджнун») поэт пишет:

Когда желаешь возвыситься, достигни зрелости ума,
Только мудрости оказывает почесть жизнь.
Счастья достигнешь только разумом, мудростью.
Уважай народ, живи благопристойно...[1]

Низами звал человека к познанию мира, к изучению и открытию причин и тайн тех или иных явлений:

Мы изучать должны планеты, небеса,
Чтобы не осталось для нас нераскрытой тайны.

Что такое вселенная, как возникли планета, на которой мы живем, луна и звезды? Низами постоянно думал над этими и другими подобными вопросами, и поныне волнующими человеческую мысль. Он был недоволен уровнем развития естественных наук своей эпохи, ограниченностью представлений о происхождении материального мира и вообще несовершенством знаний человека. Религиозные догмы далеко не удовлетворяли поэта, стремившегося проникнуть в суть всего, познать всё. Он утверждал:

Даже то, что совершенно известно, открыто нам,
Таит в себе неизвестный для нас клад!

Мысль поэта, ищущего причины и тайны бытия, не вмещалась в рамки готовых и застывших догм — за внешним проявлением самых заурядных и ясно видимых предметов и явлений быть может скрывается могучая сила — писал он:

Каждая песчинка ничтожна пусть,
Но в великом... мироздании она тоже своим занята делом...

Стремление познать истину, выйти за пределы догм и открыть при свете разума тайны материального мира, окружающего нас бытия, были настолько сильны у поэта что «не давали ему покоя» не только презираемые догмы, но и собственные безуспешные поиски:

Небеса, словно за незримой завесой,
Скрывают свои тайны.
Как бы я ни проникал в глубь их,
Бессилен я узнать что-то новое.
Одну за другой я сверкающие звезды
Долго, усердно изучал, но, увы,
Сердце по-прежнему не обрело покоя...

Сутью и главным мотивом гуманизма Низами являются любовь к человеку, мечта о свободе и счастье личности, идея о том, что человек должен быть избавлен от всякого гнета и насилия и жить, наслаждаясь плодами своего созидательного труда. Он звал людей овладеть «наукой человечности», достигнуть внутреннего совершенства, оказывать помощь друг другу. Доблесть и счастье человека, утверждал он, в труде:

Если можешь, трудись за всех,
Величайшая доблесть для человека — труд!

[1] Здесь и далее переводы подстрочные.

Бессмертный поэт — слава и гордость азербайджанской литературы, нашего народа — звал людей «уничтожить хищника, скрывающегося в собственном сердце», «не зариться на деньги шаха», не унижаться ни перед кем, жить честно, быть гордым и никогда, даже в самом большом несчастье, не унывать:

В этой стране бесконечного горя
Спасение лишь в том, чтобы забыть его.
Слезы, стенания сокрушают человека,
Тот, кто вздыхает и ноет, не достигнет мудрости...

* * *

Ненависть к гнету, угнетателям, защита человека труда — характерные черты гуманизма Низами. Особенно ярко они проявляются в таких увлекательных, поучительных рассказах, как, «Нуширавван и диалог сов», «Султан Санджар и старуха» из поэмы «Сокровищница тайн», отражающей ранний период творчества поэта. В первом рассказе изображены шах Нуширавван, прозванный «справедливым», и его визирь.

Проезжая через руины деревни, «похожей на сокрушённое сердце ворога», шах обращает внимание на разговор двух сов над разрушенным домом. «О чем они говорят?» — спрашивает он у визиря. Тот отвечает: «Одна из сов выдает свою дочь замуж и требует от жениха в качестве калыма несколько таких же руин. Вторая сова уверяет:

— Ты же видишь, произвол и кровожадность падишаха, благодаря ему я дам тебе сто таких руин.

А в рассказе «Султан Санджар и старуха» простая труженица старушка смело говорит султану в лицо о его недобрых делах, о его произволе над народом, над угнетенными. В поэме «Лейли и Меджнун» эта идея выражена в еще более резких, суровых тонах. Поэт клеймит позором и проклятьем тиранов. Рассказ о деспотическом шахе, который отдает на растерзание хищным собакам каждого, кто ему не по душе, и о его слуге — умном, находчивом молодом человеке, ярко выражает красоту поэзии Низами, показывает, какими нерасторжимыми узами она связана с жизнью народа, с кипучим родником народной литературы.

«Если прольется кровь сотни бедняков, где тот, которого взволнует эта беда?», «Не гляди на бедняка надменно, свысока, он тоже имеет свои богатства» — говорит Низами в поэме «Хосров и Ширин», вновь и вновь поднимаясь на защиту трудового люда, всячески подчеркивает их правдивость, честность, верность в дружбе, лишь они — люди труда — достойны носить гордое имя Человека.

Даже идеализируя известного греческого правителя и полководца Александра Македонского в поэме «Искендер-намэ», Низами с глубоким презрением напоминает имена шахов — кровавых тиранов. Поэт говорит: «У многих шахов — пустота в голове, немало безвинных людей они обезглавили», «у них торгашеская натура, они наслаждаются, всасывая, словно пиявки, кровь»...

В «Игбалнаме» Низами осуждает самодурство шахов, использование ими своей неограниченной власти в ущерб интересам народа. «Они плохо отличают голову от ног», — пишет он с нескрываемым сарказмом и предсказывает, что из-за произвола над народом, из-за того что они опьянены абсолютной властью, шахи уйдут, лишившись короны:

Не распиливай дерево огромное,
Из-за этого Зоххак свалился с трона...

Проблему власти и народа Низами рассматривал с точки зрения свободного, счастливого человека. Поэт считал, что идеальное государство несовместимо с гнетом и произволом, оно никогда «не свяжется с угнетателями». Государство, угнетающее людей, заключающее союз с деспотом, Низами уподобляет «ослу, который попал в сарай, наполненный сеном» и добавляет, что в подобных случаях следует «сочувствовать не ослу, а сену».

Не покоряться произволу, жестокости, бежать от них, спасаясь — этого мало. Молчать, безропотно взирать на зло, насилие — этого мало. Надо бороться, ибо «молчание — помощь злу и гнету».

Нет ни одного вопроса, связанного с жизнью человека, с его духовным миром, по поводу которого не было бы поучительных, афористичных высказываний Низами. «Кто усердие проявляет, хлеб свой из камня добывает», «Гнет и зло к добру не приведут», «Изобилие будет рождено на почве справедливости», «Много красивых женщин, которые в отваге льву подобны», «Глазами врага смотри на ремесло свое, тогда отличишь добро от зла», «Не причиняй зла, на зло ответят злом», «Ступай по верной дороге, плох конец заблудших», «В одном сердце двум возлюбленным не бывать, а тот, у кого два сердца — с правдой не дружит», «Мир разложился от коварства и лицемерия, то чистоту смывает с лица, то кровь уводит из тела», «Не доверяющий своему кораблю, должен заранее учиться плавать», «Человек, не познавший силу любви, подобен бездушной свирели», «Что за услада лишь есть и пить, словно осел, хоть котенка полюби однажды», «Лучше кошку любить, поверь, чем быть одиноким

львом» — сотни и тысячи таких жемчужин мысли — афоризмов, напоминающих народные пословицы, рассыпаны по страницам «Пятерицы». И источником всех этих мудрых изречений были неиссякаемая любовь и непреклонная вера бессмертного поэта в человека.

Пусть гора из стали возвышается, поверь,
Искромсает ее, снесет с дороги человек...

* * *

Красота, богатые, образные средства художественного выражения в творчестве Низами нерасторжимы с мудрыми, светлыми, прогрессивными, высокогуманными идеями поэта, составляют единое целое со всем содержанием его наследия. Только гениальным художникам удается достигнуть такого совершенного органичного единства содержания и формы. По существу дастаны — поэмы Низами более близки к жанру романа и ничуть не ошибаются исследователи, которые называют их «романами в стихах». Стройная сюжетная линия, ее логическое, часто многоплановое развитие в полном соответствии с сущностью изображаемых событий и характерами образов, дополнительные жизненные эпизоды и отступления характерны для всех его дастанов, особенно для «Искендер-намэ», «Хосров и Ширин». Мы имеем все основания утверждать, что в творчестве Низами вместе с крылатым, могучим по своему воздействию романтизмом ярко проявляются характерные компоненты реализма.

Это находит свое ясное отражение и в красочных картинах, созданных на основе сюжетов Низами. Прекрасные мозаичные панно народного художника СССР Микаила Абдуллаева, открывшего благодаря своему яркому таланту и высокому эстетическому вкусу новую страницу в истории азербайджанского изобразительного искусства, украшают станцию метро «Низами» в столице нашей республики.

Художник, проникновенно изучивший творения Низами, глубоко осмысливший их содержание и красоту, с большим вдохновением воссоздает эпизоды и сюжеты из «Пятерицы». На этих мозаичных панно мы видим героев произведений Низами, их сложный и богатый внутренний мир, чувствуем их живое дыхание, слышим биение их сердец. И мы с глубоким удовлетворением и восторгом наблюдаем, как герои «Пятерицы», оставившие неизгладимый след в мировой литературе, вдохновляющие многих поэтов от Шекспира до Гёте, от Пушкина до Есенина, оживают перед нашими глазами, одухотворенной кистью искусного художника: Лейли и Меджнун, Хосров и Ширин, Искендер, философы античной эпохи, жившие в разных веках и собранные поэтом в один круг, простой пастух, преподавший Александру Македонскому поучительный урок, умная правительница Барды, показавшая, как мудро можно управлять государством, и многие другие...

Микаил Абдуллаев с исключительной тонкостью и чуткостью, в полном соответствии с характерами, созданными в поэтическом оригинале, воссоздал образы героев Низами. Высокие гуманистические идеалы и романтические порывы, выраженные в «Пятерице», благородные чувства людей — их любовь и преданность в дружбе, сострадание к угнетенным и беспомощным, ненависть к тиранам, вечное стремление к свободе и счастью — художник отображает с подлинным мастерством, красочно и правдиво, вдохновенно и страстно.

Выбирая сюжеты и переосмысливая их, М. Абдуллаев уделил особое внимание яркому воссозданию одного из ценнейших достоинств поэтического наследия Низами — его народного духа. Образы каменотёса Фархада, Фитнэ, пастуха, олицетворяющие простых людей труда, образы великих мыслителей прошлого — Сократа, Аристотеля, Платона художник, верный поэтическому оригиналу, могучей силой своего таланта превратил в подлинное воплощение величия труда и мудрости.

...На станции «Низами» я как зачарованный смотрел на великолепные работы художника, и мне показалось, будто засиял вокруг меня удивительный мир оживших легенд.

Прекрасные, добрые чувства, пробужденные в сердце человека настоящим большим искусством, вдохновляют его жить и творить, вселяют в него беспредельную любовь и искреннюю признательность к художнику-творцу...

Мирза ИБРАГИМОВ.

ЛЕЈЛИ ВӘ МӘЧНУН

(НИЗАМИ КӘНЧӘВИНИН «ЛЕЈЛИ ВӘ МӘЧНУН» ӘСӘРИНДӘН)

ЛЕЙЛИ И МЕДЖНУН

(ИЗ ПРОИЗВЕДЕНИЯ НИЗАМИ ГЯНДЖЕВИ «ЛЕЙЛИ И МЕДЖНУН»)

Әрәб торпағында јашајан Амириләр гәбиләсинин башчысынын јеканә, севимли оғлу Гејс онунла бир мәктәбдә охујан Лејли адлы көзәл бир гызы бүтүн варлығы илә севир. Лејли дә Гејсин бу чылғын мәһәббәтинә ејни сәмимијјәтлә чаваб верир. Тезликлә бу гаршылыглы мәһәббәт диллә-дишә дүшүр. Һамы Гејсин ешгиндән данышыр, ону ешг дәлиси — Мәчнун адландырыр. Лејлинин ата-анасы ону мәктәбә бурахмыр, бу ики севкили бир-бириндән ајрылыр, онлары көрүшмәјә гојмурлар.

Мәчнунун атасы гәбиләнин дикәр адлы-санлы ағсаггаллары илә бирликдә Лејлинин гәбиләсинә елчилијә кәлир. Анчаг Лејлинин атасы өз гызыны ел ичиндә Мәчнун дејә чағырылан бәднам бир адама вермәк истәмир. Лејлисиндән ајры дүшән заваллы Мәчнун дилиндә севкилисинин ады кечә-күндүз динчәлмәдән сәһралары долашыр. Онун башына вәһши һејванлар топлашыр. Бунларын ичәрисиндә узун бојунлу, һамар сағрысы олан гара көзлү бир чејран Лејлини хатырлатдығындан Мәчнун она хүсуси гајғы көстәрир.

Мәчнун ајагјалын, башыачыг она мунис олан һејванларла тез-тез Лејлинин гәбиләсинин јерләшдији јерләрә кедир, о әтрафлары долашыр, севкилисинин ешгилә гошдуғу ше'рләри охујараг, онун чадырынын дәврәсиндә фырланыр. Өз чадырында тәк отуран Лејли Мәчнунун јаныглы ше'рләрини көз јашыјла динләјир, узагдан узаға көрдүјү фәдакар севкилисинин үрәк јахычы сәсини ешитмәклә тәсәлли тапыр.

Рәссам Лејли илә Мәчнунун бу көрүшүнү ачыг һавада, тәбиәтин гојнунда тәсвир едир.

Единственный любимый сын вождя племени Амири, проживающего на арабской земле, — Гейс всем существом любит красивую девушку по имени Лейли, учащуюся с ним в одной школе. С той же искренностью Лейли отвечает на неукротимое чувство Гейса. Очень скоро эта взаимная любовь становится широко известной. Все говорят о Гейсе, называют его безумцем любви — Меджнуном. Родители Лейли не пускают ее в школу, этих двух влюбленных разлучают, им не разрешают встречаться.

Отец Меджнуна с другими аксакалами из своего рода отправляется к роду Лейли свататься. Однако отец Лейли не хочет отдать дочь за осрамленного человека, именуемого в народе Меджнуном. Вынужденный находиться вдали от своей Лейли, бедный Меджнун с именем любимой на устах бродит по степям и пустыням. Вокруг него собираются дикие звери. Среди них Меджнун особое внимание уделяет стройному джейрану с черными глазами, напоминающими ему Лейли.

Меджнун босой, с непокрытой головой в сопровождении животных часто приходит в места, населяемые родом Лейли, читает стихи, рожденные вдохновением любви, бродит вокруг ее палатки. Сидящая в палатке Лейли, со слезами на глазах внимает горестным стихам Меджнуна, утешается сладостным ее сердцу голосом самоотверженного возлюбленного, взглядом хотя бы издалека.

Художник изображает эту встречу Лейли и Меджнуна.

ФИТНӘ

(НИЗАМИ КӘНЧӘВИНИН «ЈЕДДИ КӨЗӘЛ» ӘСӘРИНДӘН)

ФИТНЭ

(ИЗ ПРОИЗВЕДЕНИЯ НИЗАМИ ГЯНДЖЕВИ «СЕМЬ КРАСАВИЦ»)

Бәһрам шаһ онун овчулуг мәһарәтини вәрдиш адландыран севимли кәнизи Фитнәјә гәзәбләнәрәк, сәрһәнкә ону өлдүрмәји әмр едир. Көмәксиз гыз јалварараг өзүнүн күнаһсыз олдуғуну билдириб сәрһәнкдән ону өлдүрмәмәји хаһиш едир. Гызын јалварышлары сәрһәнкин үрәјини јумшалдыр. О, Фитнәни өлдүрмәјиб өз евинә кәтирир. Фитнә Бәһрам шаһдан кизли сәрһәнкин евиндә јашајыр.

Бу заман инәкләрдән бирисинин гәшәнк бир бузову олур. Фитнә еlә анадан олдуғу күндән башлајараг һәмин бузову гучағына алыб 60 пилләни галдырараг ејвана чыхарыр. Һәр күн тәкрар едилән бу иш артыг Фитнә үчүн бир адәтә чеврилир. Ил доланыр, ајлар өтүр. Бузов бөјүдүкчә санки гызын да гүввәси артыр. Нәһајәт, һәмин бузов бөјүјүб јекә бир өкүз олур. Фитнә исә әввәлки гәрар илә ону гучағына алыб алтмыш пилләни јухары чыхыр.

Бир күн сәрһәнк Фитнәнин хаһиши илә Бәһрам шаһы гонаг чағырыр. Јемәк заманы шаһ үзүнү сәрһәнкә тутараг — «Евин, бағчан, ејванын көзәлдир. Анчаг сән јашынын бу гоча вахтында бу гырх пилләни нечә галхырсан» — дејә сорушур. Сәрһәнк исә чавабында — Шаһ сағ олсун мәним бу пилләләри чыхмағын о гәдәр дә тәәччүблү дејил. Анчаг мәним гызым һәр күн јекә бир өкүзү чијнинә алараг бу пилләләри галдырыр» — дејир. Шаһ сәрһәнкин сөзүнә инанмајыб буну өз көзләрилә көрмәк истәдијини билдирир. Бу заман кәлин кими бәзәнмиш Фитнә өкүзү чијнинә алараг Бәһрамын көзү габағында пилләләри јухары галхыр. О, өкүзү шаһын өнүнә кәтириб — «Шаһым инди бир нәфәр тапа биләрсинизми буну ашағы дүшүрсүн» — дејир.

Бәһрам шаһ исә чавабында она: — «Бу сәнин күчлүлүјүндән дејил. Сән бу ишә адәт етмисән» — дејир. Фитнә исә шаһын өнүндә тәкрар баш әјәрәк — Гәрибәдир — дејир. Өкүзү галдырмаг адәтдир, кур овламаг исә јох!

Шаһ Фитнәни танымараг өз ишиндән пешман олдуғуну билдириб гыздан үзр истәјир.

Бахрам шах, разгневавшийся на свою любимую служанку Фитнэ, которая назвала его охотничье искусство привычкой, велит воеводе казнить ее. Беспомощная девушка, стрицая за собой вину, умоляет пощадить ее. Мольбы девушки смягчают сердце воина. Он приводит ее к себе домой. И Фитнэ живет у воеводы в тайне от Бахрам шаха.

В это время рождается красивый теленок от одной коровы. Уже с первого дня Фитнэ берет его на руки и поднимает по шестидесяти ступеням на крыльцо дома. Ежедневно повторяемая работа становится, в конце концов, для Фитнэ привычкой. Проходят месяцы, годы. Растет теленок, но словно прибывает сил и у Фитнэ. Наконец, теленок этот становится большим быком. А Фитнэ по-прежнему поднимает его на руках все шестьдесят ступеней.

Однажды воевода по просьбе Фитнэ приглашает в гости Бахрам шаха. Во время еды шах, обращаясь к воеводе, спрашивает:

— Твой дом, веранда, сад прекрасны. Но разве не тяжело в твои годы ежедневно преодолевать эти шестьдесят ступеней?

Воевода ответил:

— О светлейший, не столь удивительно, что я поднимаюсь по этим ступеням. А вот моя дочь по ним ежедневно поднимает большого быка.

Шах, не поверив словам воеводы, пожелал увидеть это своими глазами. Тогда Фитнэ, надевшая наряд невесты, чтобы прикрыть лицо, берет на плечо быка и поднимается по ступенькам. Поставив его перед правителем, говорит:

— Мой шах, найдете ли вы теперь хотя бы одного человека, который снес бы этого быка вниз?

А Бахрам шах отвечает ей:

— Это не от силы твоей. Просто ты привыкла к этому делу.

Фитнэ еще раз поклонилась шаху:

— Удивительно. Быка поднимать привычка, а охотиться на гуров нет.

Шах, узнав Фитнэ, сожалеет о содеянном и просит у девушки прощенья.

БӘҺРАМЫН ҺУНӘРИ

(НИЗАМИ КӘНЧӘВИНИН «ЈЕДДИ КӨЗӘЛ» ӘСӘРИНДӘН

ОТВАГА БАХРАМА

(ИЗ ПРОИЗВЕДЕНИЯ НИЗАМИ ГЯНДЖЕВИ «СЕМЬ КРАСАВИЦ»)

Јездикүрддән олмазын зүлм көрән Иран халгы онун өлүмүндән сонра шаһын оғлу Бәһрамы тахт-тача јахын бурахмаг истәмир. Ҹамаат шаһлығы Јездикүрд нәслиндән олмајан башга бир адама вермәји гәрара алыб, нәсилҹә шаһлара јахын бир гоҹаны өзләринә падшаһ едир. Шаһзадә Бәһрам иранлылара мәктуб јазыб гануни варнси олдуғу тахт-таҹа саһиб олмаг арзусуну билдирир. Иранлылар да она ҹаваб јазараг атасынын халга етдији зүлмү хатырладырлар. Бәһрам бир даһа мәктуб јазараг атасынын кечмиш ишләри үчүн ҹавабдеһ олмадығыны билдирир. О, әдаләтли олаҹағыны, атасынын јолуну тутмајаҹағыны вә'д едир:

— Атам әкәр даш идисә, мән дашдан доған көвһәрәм, әкәр о гаранлыг кечә идисә, мән гаранлыг кечәдән доған ишыглы сабаһам.

Шаһзадә өз мәктубунда билдирир ки, сәлтәнәт тахтында һүнәрли адамлар отурмалыдыр. О, иранлыларын падшаһ етдији шәхсә мүраҹиәтлә «Кәл икимиз дә һүнәримизи нүмајиш етдирәк. Шаһлыг таҹы ики шир арасына гојулсун. Һансымыз һүнәр көстәриб таҹы ширләрдән алсаг шаһлыг да она чатсын» — дејир.

Шаһлыг тахтында отуран гоҹа бу сөзләри ешидинҹә тахтдан дүшүб — «Ширләрлә үзләшмәкдәнсә тахт-таҹдан әл чәкмәк мәсләһәтдир» — дејир. Халг Бәһрама таҹы ширләрдән алмағы тәклиф едир.

Мејдан бәзәнир... Ширбан ики горхунҹ шири мејдана кәтирәрәк гызыл таҹы онларын арасына гојур. Бәһрам дава либасыны кејәрәк мејдана кәлир. О, горхмадан ширләрә һүҹум едиб елә илк һәмләдә онлары баш-баша вурараг өлдүрүб, гызыл таҹы көтүрүр. Гызмыш ширләрдән мәрдликлә таҹ алан икид Бәһрам һакимијјәтә кечәрәк шаһлыг едир.

Народ Ирана, терпевший неимоверный гнет от Ездигурда, не желает после его смерти допускать близко к престолу сына шаха Бахрама. Люди, приняв решение передать царство другому человеку, не из шахской династии, делают своим падишахом некоего старца, по происхождению близкого к шахскому роду.

Принц Бахрам, написав письмо иранцам, сообщает им о своем желании законного наследника владеть троном. Иранцы же в ответе ему напоминают об угнетении народа его отцом. Написав еще одно письмо, Бахрам сообщает, что он не в ответе за прошлые деяния отца. Он клянется быть справедливым, не идти по пути, по которому шел его отец:

«А если отец мой камнем был, я от камня этого рожденная жемчужина, если он темной ночью был, я светлое утро, рожденное от этой ночи.

В своем письме принц замечает также, что на троне должен сидеть отважный человек. Властвующему над иранцами он предлагает: «Давай мы оба покажем свою отвагу. Пусть царскую корону положат меж двух львов. Кто из нас, проявив мужество, возьмет ее тому и достанется власть».

Правящий старец, услышав это, спешно оставил трон, сказав, что «предпочтительнее отдать престол, чем встретиться со львами». Народ предлагает Бахраму взять корону у львов.

Украшается площадь... Смотритель львов, выведя на площадь двух страшных зверей, кладет между ними золотую корону. На площади в воинском одеянии появляется Бахрам. Он бесстрашно бросается на львов и с первой же атаки, столкнув их лбами, убивает их и поднимает с земли золотую корону. Мужественно добывший корону изпод пасти разъяренных львов, отважный Бахрам царствует, сев на трон.

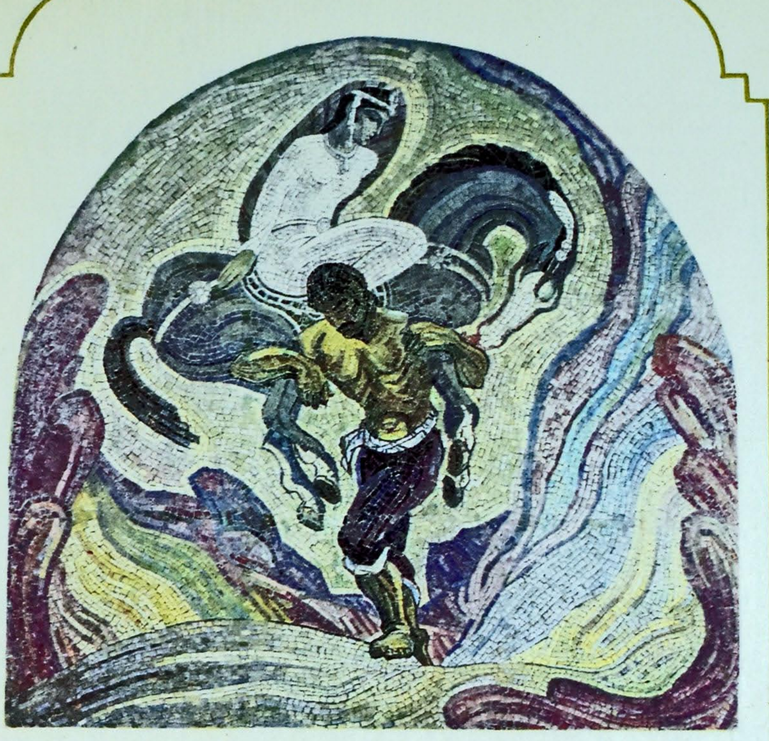

ФӘРҺАД ВӘ ШИРИН

(НИЗАМИ КӘНҸӘВИНИН «ФӘРҺАД ВӘ ШИРИН» ӘСӘРИНДӘН)

ФАРХАД И ШИРИН

(ИЗ ПРОИЗВЕДЕНИЯ НИЗАМИ ГЯНДЖЕВИ «ФАРХАД И ШИРИН»)

Ширинә бәсләдиjи үлви мәһәббәтинин күчү илә сәрт гајалары јарараг мисилсиз һүнәрләр костәрән, Бисутуна кедиб тәкбашына дағла пәнчәләшән икид Фәрһадын ады дилдән-дилә дүшүр. Һамы онун бу әзәмәтли ешгиндән данышыр, һүнәрини, гүдрәтини тә'рифләјир. Ширин дә өз вәфалы ашигини сејр етмәк, бу јенилмәз инсаны мәһз иш башында көрмәк, онун һүнәри гаршысындакы мәфтунлуғуну билдирмәк үчүн Бисутуна—Фәрһадын көрүшүнә кәлир. Ширинин кәлиши Фәрһады даһа да руһландырыр, бу фәдакар ашигин чәсарәт вә һүнәрини бирә мин артырыр.

О вахт Ширинин аты Шәбдиз Мәдаиндә олмадығы үчүн Ширин башга бир ата минмишди. Һәддиндән артыг зинәт шејләри илә бәзәнмиш гызы ат дашлыгларда чох чәтинликлә кәздирирди. Гајыдан заман Фәрһад Ширинин атынын бүдрәјәрәк аз гала јыхылачағыны көрүр. Дағ көвдәли бу инсан көрүнмәмиш бир чәлдлик көстәрәрәк Ширини аты илә бирликдә галдырыб, өз севкилисини зәррә гәдәр дә нараһат олмаға гојмајараг чијниндә гәсри-Ширинә чатдырыр.

Имя храброго Фархада, который благодаря силе высокой любви к Ширин, показывает беспредельную отвагу, который поехал в Бисутун и один на один схватился с горой, передается из уст в уста. Все говорят о его величественной любви, хвалят его мужество и силу. Ширин также, чтобы увидеть своего преданного возлюбленного понаблюдать этого несгибаемого человека непосредственно за работой и чтобы сказать ему что она очарована его мужеством, приезжает в Бисутун на встречу с Фархадом. Появление Ширин еще больше воодушевляет Фархада, в тысячу раз увеличивает отвагу и мужество этого самоотверженного влюбленного.

В то время из-за отсутствия коня Шабдиза в Медаине, Ширин сѐдлает другую лошадь. Конь с трудом носит по скалам чересчур увешанную драгоценностями девушку. Когда они возвращались, Фархад увидел, как конь споткнулся и Ширин вот-вот упадет с лошади. С телом, подобным горе, этот человек показывает также невиданную быстроту, подхватывая Ширин вместе с конем и, не причинив даже капельку беспокойства своей возлюбленной на плечах приносит ее вместе с конем к ее чертогу

ЈЕДДИ АЛИМ

(НИЗАМИ КӘНҸӘВИНИН «ИСКӘНДӘРНАМӘ» ӘСӘРИНДӘН)

48602

СЕМЬ УЧЕНЫХ

(ИЗ ПРОИЗВЕДЕНИЯ НИЗАМИ ГЯНДЖЕВИ «ИСКЕНДЕР-НАМЭ»)

М. Ф. Ахундов адына
Азәрб. Республика
КИТАБХАНАСЫ

Адил бир шаһ кими шөһрәтләнән Македонијалы Искәндәр һәм дә дөврүнүн рәвач елмләри илә марагланан мүтәфәккир бир алим кими мәшһур иди. О, сарајында тез-тез дүзәлтдији елми-фәлсәфи мәчлисләрдә әһатәсиндә олдуғу мәшһур биличиләрлә елми мүбаһисәләр тәшкил едир. Бир күн һөкмдар Јунан елминин көркәмли нүмајәндәләри: Једди танынмыш алимлә Әрәстун—Аристотел, Әфлатун—Платон, Фалес—Валис, Бәлинас—Аполлони Тјански, Сократ, Фәрфүријус—Порфири вә Һәрмүз—Һермес илә хәлвәтә чәкиләрәк елм вә фәлсәфәјә даир сөһбәтләр апармаға башлајыр Шаһ үзүнү бу биличиләрә тутараг онлардан јарадылыш, каинат, мадди варлыг, илк тәкан вә с. һаггында өз билдикләрини данышмағы хаһиш едир.

Шаһы әһатә едән бу алим дәстәси нөвбә илә чыхыш едәрәк дүнја, јарадылыш һаггында фәлсәфи мүлаһизәләр сөјләјир, һәјатын јарадылмасында әсас олан үнсүрләри, каинатын сирли көрүнән ганунаујғунлуглары вә с. барәдәки көрүшләрини ифадә едирләр.

Алимләри сонсуз марагла динләјән һөкмдар өзү дә бу елми мүбаһисәләрдә фәал иштирак едир, хилгәтин сирләри барәдә јүрүдүлән фикирләрә мүнасибәтини билдирир, шәхси мүлаһизәләрини сөјләјир.

Мүхтәлиф дөврләрдә Јунаныстанда јашамыш бу једди көркәмли мүтәфәккир өзләринин јарадылыш һаггындакы мүлаһизәләрини рәссамын шәрти тәсвириндә тамашачы илә бир сәмтдә дурмуш Искәндәр шаһа бәјан едирләр.

Слывя справедливым царем, Алекандр Македонский был известен и как мыслящий ученый, интересующийся наиболее значительными в его время науками. На научно-философских меджлисах, окруженный именитыми учеными, он часто организовывал в своем дворце диспуты и споры. Однажды властелин, удалившись в спокойное место вместе с семью видными представителями греческой науки Аристотелем, Платоном, Валисом, Аполлоном Тиянским, Сократом, Порфирием и Гермесом завел беседу о науке и философии Обратившись к этим знатокам, царь просит их рассказать о сотворении, мироздании, материи, первоначальном толчке и другом

Окружившие царя ученые, стали по очереди выступать с изложением своих философских размышлений о мире, о сотворении, об основных принципах зарождения жизни, о кажущихся тайными закономерностях вселенной и другом.

С беспредельным интересом слушает ученых правитель и сам активно участвует в этих научных спорах, выражает свое отношение к высказываниям о тайнах природы, излагает и свои личные соображения.

Эти семь известных мыслителей Греции, живших в различные эпохи, свои мысли о сотворении, в условном изображении художника высказывают, как бы находясь на одном уровне со зрителем.

ЛЕЈЛИНИН ГӘБРИ ҮСТҮНДӘ

(НИЗАМИ КӘНЧӘВИНИН «ЛЕЈЛИ ВӘ МӘЧНУН» ӘСӘРИНДӘН)

НА МОГИЛЕ ЛЕЙЛИ

(ИЗ ПРОИЗВЕДЕНИЯ НИЗАМИ ГЯНДЖЕВИ «ЛЕЙЛИ И МЕДЖНУН»)

Бир пајыз сабаһы, тәбиәт өз көзәллијини итирәрәк чансығычы бир көркәм алдығы, чәмәнә, бағa сарылыг чөкдүјү бир заманда көзәл Лејли һәјатла видалашараг ири гара көзләрини әбәди гапајыр. Низами бу кәдәрли сәһнәни тәсвир едәркән охучуларына хатырладыр ки, хәзан вахты өтүб кечәчәк, тәбиәт јенә дә чанланачаг, күлүмсәјәчәк, ағачлар өз јашыл палтарларыны јенидән кејәчәк, јарпаглары солмуш күлләр, чичәкләр јенидән дирчәлиб виранәјә чеврилән чәмәни, бағы тәзәдән әлван рәнкә бојајачаг, бәзәјәчәк. Лејли исә бир даһа һәјата гајытмајачаг. Әрәб торпағынын бу фүсункар көзәли, вәфа, сәдагәт мүчәссәмәси Лејли өз көзләрини һәјата һәмишәлик гапамышдыр.

Севкилисинин өлүм хәбәриндән илдырым вурмуш кими јаныб-јахылан заваллы Мәчнун ачы фәрјадлар гопарараг, сәһралары кәзир, накам мәһәббәтинин мәзарыны ахтарыр. Узагдан о гәриб мәзары көрчәк илан кими торпагларда гыврылыб, өзүнү түрбәнин үстүнә атараг, синәсини сојуг торпаға дајајыб ону исти көз јашларыјла исладыр.

Вәһшиләр севкилисинин гәбри үстүндән ајрылмајан Мәчнуну бир ан тәк бурахмыр, мәзары гучаглајараг һиссиз дүшән Мәчнуна санки кешик чәкир, онун дөзүлмәз дәрдинә шәрик олурлар. Һәсрәтлә ағлајан бу вәфалы ашиг һәјатынын сон анларыны да мәһз бу мәзар үзәриндә кечириб, чаныны орада тәслим едир.

Осенним утром, когда природа, потеряв свою красоту, обрела унылый вид, когда желтизной покрыло луга и сады, красавица Лейли, распростившись с жизнью, навеки закрыла свои большие черные глаза. Низами, изображая эту печальную картину, хочет напомнить читателям, что время листопада пройдет, природа вновь оживет, улыбнется, деревья опять наденут свой зеленый наряд, голые кусты, поблекшие цветы вновь оживут и разукрасят разноцветными красками превращенные в пустошь луга и сады. Но Лейли больше никогда не вернется к жизни. Эта пленительная красавица арабской земли олицетворение искренности и преданности Лейли навсегда закрыла свои глаза для жизни.

Словно молнией сраженный известием о ее смерти бедный Меджнун с горестными воплями обходит пустыни, ищет могилу своей неутоленной любви. Издали завидев одинокую могилу Лейли, он змеей извивается в песках, бросается на могилу и, прижавшись грудью к холодной земле, орошает ее горячими слезами.

Дикие звери ни на минуту не оставляют Меджнуна одного. Они словно охраняют слившегося с могилой и лишившегося чувств Меджнуна и сострадают его невыносимому горю. Горько рыдающий преданный влюбленный последние мгновенья жизни провел на этой могиле и здесь отдал душу.

КӘРПИЧКӘСӘНИН НАҒЫЛЫ

(НИЗАМИ КӘНЧӘВИНИН «СИРЛӘР ХӘЗИНӘСИ» ӘСӘРИНДӘН)

СКАЗАНИЕ О МАСТЕРЕ КИРПИЧНИКЕ

(ИЗ ПРОИЗВЕДЕНИЯ НИЗАМИ ГЯНДЖЕВИ «СОКРОВИЩНИЦА ТАИН»)

Шам шәһәриндә гоча бир киши јашајырмыш. О, отлардан палтар тохујараг әјнинә кејәр, сәһәрдән ахшама гәдәр ишләр, кәрпич кәсәрәк өз әлинин зәһмәтилә доланармыш. Гоча јашынын чох олмасына бахмајараг намусла чалышар кәсдији кәрпичләрин тә'рифи дилләрдә, ағызларда кәзәрмиш.

Бир күн чаван бир шәһәрли оғлан гоча кәрпичкәсәнә јахынлашараг она белә дејир

— Јашынын бу чағында нә үчүн бу гәдәр зәһмәт чәкирсән? Бу палчығ, бу саманы бурах! Билмирәм бу ағыр ишдә сән нә тапмысан? Гоча кишисән, белә ағыр зәһмәт сәнин ишин дејил. Тәк адамсан. Сәндән һеч кәс бир гарын чөрәк әсиркәмәз. Өмрүнүн бу сон күнләрини ишләмәден раһат кечирә биләрсән.

Гоча ачы-ачы күлүмсүнәрәк гајғысыз чавана белә чаваб верир:

— Оғул, кәл сән мәнә ағыл өјрәтмә. Әмәјә, зәһмәтә белә хор бахма. Мән бу ағыр ишә алышмышам. Вахтилә мән өзүм әлими бу сәнәтә өјрәтдим ки, ону сәнин кимиләринин гаршысында ачараг хәчаләтлә сәдәгә истәмәјим. Бу әмәјим сајәсиндә мәним көзүм, көнлүм һәмишә тохдур. Өзүм дә һеч кәсә мөһтач дејиләм. Өз алын тәримлә рузи газанмаг, әлимин зәһмәтилә чөрәк јемәк мәним үчүн сәадәтдир.

Гочанын бу сөзләри чаван оғланы бәрк утандырыр. О, өз сәһвини баша дүшәрәк, хәчаләтдән башыны ашағы салыр.

В городе Шам жил старый человек. В одежде, сотканной из трав, он работал с утра до вечера. Изготавливая кирпичи, он жил трудом своих рук. Несмотря на преклонный возраст, старик работает на совесть и хвала о сделанных им кирпичах не сходит с уст людей.

Однажды молодой горожанин, приблизившись к старому кирпичнику, сказал:

— Зачем на склоне лет ты столько трудишься? Брось эту глину, эту солому! Не знаю, что нашел ты в этом тяжком труде? Ты стар, столь тяжелый труд не по тебе. Ты одинок. Никто не откажет тебе в куске хлеба насущного. Последние дни своей жизни ты мог бы провести спокойно.

Горько усмехнувшись, старик ответил беззаботному юноше:

— Сынок, не учил бы ты меня разуму. Не смотри с таким презрением на работу. Я привык к этому тяжелому делу. В свое время я сам приучил руки к труду, чтобы не раскрывать их перед такими как ты, со стыдом выпрашивая на жизнь. Благодаря труду мои глаза и душа всегда сыты. И сам я ни от кого не завишу. Для меня счастье ценой пота добывать пропитание, трудом своих рук зарабатывать на жизнь.

Слова старика сильно смутили юношу. Поняв свою ошибку, он от стыда опустил голову.

БАЈГУШЛАРЫН СӨҺБӘТИ

(НИЗАМИ КӘНЧӘВИНИН «СИРЛӘР ХӘЗИНӘСИ» ӘСӘРИНДӘН)

РАЗГОВОР СОВ

(ИЗ ПРОИЗВЕДЕНИЯ НИЗАМИ ГЯНДЖЕВИ «СОКРОВИЩНИЦА ТАЙН»)

Залым Әнуширәван шаһ бир күн вәзир вә гошуну илә бирликдә ова чыхмышды. Ов ахтара-ахтара гошундан узаглашан шаһ вә вәзир виран галмыш бир кәндә тәсадүф едирләр. Шаһ хәрабәликләр үзәринә гонмуш ики бајгушун чивилдәшәрәк бир-бирилә нә исә данышдығыны көрүр. Бајгушларын бу чүр тәлашла сөһбәт етмәси Әнуширәваны чох мараглaндырыр. О, вәзириндән гушларын бир-биринә нә дедикләрини хәбәр алыр. Мүдрик вәзир шаһа дејир:

— Гиблеји аләм, бајгушларын бу данышығында ибрәтли бир мә'на вардыр. Шаһым, бу һикмәтдән дәрс алмалыдыр. Бунлардан бириси өз гызыны о бирисинин оғлуна вермишдир. Инди исә сүд баһасы олараг ондан бу хараба кәнди вә бир нечә белә хәрабәликләр истәјир. О бири бајгуш исә она дејир, бунун үчүн үрәјини сыхма. Шаһын зүлмүнү көрмүрсәнми? Шаһымызын зүлмү һәлә чох абадлыглары хараба гојачаг. Мән сәнә истәдијин гәдәр харабалыг верә биләрәм.

Бу сөзләр Әнуширәваны санки јухудан ојадыр. Шаһ дәрин бир аһ чәкәрәк өз-өзүнә дејир:

— Көр мән нә гәдәр әдаләтсизәм ки, зүлмүмүн сорағы гушлара да кедиб чатмышдыр. Мән һәр шеји унудуб нә халгын, нә дә өлкәнин гејдинә галмышам. Етдијим зүлмләр абад кәндләри харабаја чевирмиш, кәндлиләрин хырманы дәнсиз галмыш, тојуглар әвәзинә әтраф бајгушларла долмушдур.

Шаһы хәчаләт тәри басыр. О, өзүнүн бәд әмәлләри үчүн бәрк пешманчылыг чәкир.

Жестокий шах Ануширaван однажды с визирем и войском выехал на охоту. Отдалившиеся от войска в поисках дичи, шах и визирь случайно оказались в разоренном и опустевшем селе. Шах видит двух сов, усевшихся на развалинах и о чем-то щебечущих друг с другом. Ануширавана очень заинтересовывает столь взволнованный разговор сов. Он спрашивает у визиря о содержании беседы птиц. Мудрый визирь отвечает:

— О светлейший, в разговоре этих сов содержится поучительный смысл. Мой шах должен извлечь урок мудрости. Одна из них выдала свою дочь за сына другого, а теперь в качестве цены за вскормленное молоко просит у другой это и еще несколько разоренных сел. А та сова отвечает, что беспокоиться незачем:

— Разве не видишь жестокость шаха? Тирания нашего шаха превратит в развалины еще много благоустроенных сел. Я тебе дам столько пустошей, сколько ты пожелаешь.

Эти слова словно пробудили Ануширавана от сна. Глубоко вздохнув, шах сказал самому себе:

— Смотри, насколько ты несправедлив, что весть о твоей жестокости дошла даже до птиц. Все забыв на свете, я не заботился ни о народе, ни о стране. Совершенные мною жестокости превратили в развалины благоустроенные села, оставили без единого зернышка гумно крестьянина, а вместо кур — вокруг лишь совы.

Шаха прошибает пот стыда. Он очень сожалеет о совершенных злодеяниях.

БӘҺРАМ ВӘ ӘЖДАҺА

(НИЗАМИ КӘНЧӘВИНИН «ЈЕДДИ КӨЗӘЛ» ӘСӘРИНДӘН)

БАХРАМ И ДРАКОН

(ИЗ ПРОИЗВЕДЕНИЯ НИЗАМИ ГЯНДЖЕВИ «СЕМЬ КРАСАВИЦ»)

Иран сәлтәнәтиндә һөкмдарлыг едән шаһ Јездикурдүн оғлу Бәһрамын овчулуг мәһарәти дилләрдә әзбәрдир. Шаһзадә хүсусән чох кур овладығындан Бәһрам Кур ады илә мәшһурлашмышдыр.

Бир күн ов заманы Бәһрамын габағындан көзәл бир кур гачыр. Шаһзадә курун далысынча дүшүр. Кур гачыр, Бәһрам говур... Нәһајәт, кур шаһзадәни бир мағараја кәтириб чыхарыр. Бәһрам мағаранын ағзында бөјүк бир әждаһанын јатдығыны көрүр. Дәрһал анлајыр ки, кур ону бура әбәс кәтирмәмишдир. Бәһрам тез каманына һачалы бир ох гојараг әввәлчә әждаһанын көзләрини нишан алыб ону кор едир. Сонра иса бычағы онун үрәјинә саплајыр. Әждаһа дәһшәтли бир нә'рә гопараг јерә сәрилир. Бәһрам бычаг илә әждаһанын гарныны јарыб орада курун баласыны көрүр. Шаһзадә үчүн аідын олур ки, әждаһадан зүлм көрән заваллы кур онун јанына аман истәмәјә кәлмиш, интигам алмаг үчүн ону көмәјә чағырмышдыр.

Бу заман әждаһаны өлмүш көрән кур өзүнү тәләсик мағараја салыр. Бәһрам да ону тутмаг үчүн мағараја кирәркән орада хәзинә олдуғуну көрүр. Бәһрам өз әдаләтли ишинә әвәз олараг тапдығы бу хәзинәни сараја дашытдырараг ону сәхавәтлә халга пајлајыр.

Сын правящего в иранском государстве Ездигурда Бахрам прославился своим охотничьим искусством. Из-за того, что принц особенно много охотился на гуров (онагров) он был известен под именем Бахрам Гур.

Однажды во время охоты прямо перед ним появился и потом стал убегать от него великолепный гур. Принц бросается в погоню. Гур бежит, Бахрам догоняет... Наконец, гур привел принца к одной пещере. Бахрам видит у входа в нее огромного спящего дракона. Принц тут же догадывается, что гур не зря привел его сюда. Мгновенно вложив в тетиву раздвоенную стрелу, Бахрам сначала целится в глаза дракона и ослепляет их. Затем он вгоняет нож в его сердце. Со страшным ревом дракон валится на землю. Распоров ножом живот дракона, Бахрам видит в нем детеныша гура. Принцу становится ясно, что бедный гур вынужден был придти к нему и обратиться за помощью, чтобы отомстить жестокому дракону.

В это время гур, видя, что дракон мертв, быстро вбегает в пещеру. Бахрам идет следом, чтобы поймать его, и замечает там клад. В честь своего справедливого деяния Бахрам велит перетащить этот клад во дворец и щедро раздает его народу.

ХОСРОВ ВƏ ШИРИН

(НИЗАМИ КƏНЧƏВИНИН «ХОСРОВ ВƏ ШИРИН» ƏСƏРИНДƏН

ХОСРОВ И ШИРИН

(ИЗ ПРОИЗВЕДЕНИЯ НИЗАМИ ГЯНДЖЕВИ «ХОСРОВ И ШИРИН»)

Ирач шаһзадәси Хосровун јахын нәдимләриндән олан рәссам Шапур бир күн она Арран өлкәси, бу өлкәнин һөкмдары Мәһин Бану вә онун вәлиәһди Ширинин көзәллијиндән данышыр. Ширинин тә'рифини ешидән шаһзадә бир көнүлдән мин көнүлә ашиг олараг Шапуру онун далысынча көндәрир. Аррана кәлән Шапур чәкдији сәнәт әсәринин көмәјилә Ширинә тә'сир едәрәк ону Хосровун јанына Мәдаинә кетмәјә разы салыр. Ширин ов бәһанәсилә Шәбдизи минәрәк Мәдаинә өз гијаби мәһәббәтинин ардынча јолланыр. Кечә-күндүз јорулмадан ат чапан Ширин јолда јашыл бир чәмәнликдә сәфалы чешмәјә раст кәлир. О, атдан дүшәрәк, һәм раһатланмаг, һәм дә јолун тоз-торпағыны тәмизләмәк үчүн чешмәјә кириб чиммәјә башлајыр.

О бири тәрәфдән Хосровун дүшмәнләри онунла атасынын арасыны вурурлар. Атасынын гәзәбиндән горхан Хосров Бозорк Үммидин мәсләһәти илә бир нечә күнлүјә Мәдаиндән узаглашмағы гәрара алыр. О, кечә икән атына миниб бирбаш Аррана—Ширинин јанына кедир. Јолда Хосров да тәсадүфән һәмин чешмә башында истираһәт етмәли олур. Чешмәдә чимән көзәл бир пәри шаһзадәнин диггәтини чәлб едир. О, көзүнү гыздан ајыра билмир. Хосровун үрәјинә даммышды ки, бу көзәл онун севкилиси Шириндир.

Ширин башыны чевирәркән Хосрову көрүр. Елә илк бахышдан о, бу кәнчин шәклини көрәрәк вурулдуғу Хосров олдуғуну һисс едир. Анчаг Хосровун садә кејими ону чашдырыр. Ширин хәбәрсиздир ки, шаһлар сәфәр заманы шаһани либасларыны дәјишәрәк һәмишә садә кејинәрләр. Хосровун бахышларындан утанан Ширин гара сачлары илә үзүнү вә бәдәнини өртүр. Хосров гыза кејинмәјә имкан вермәк мәгсәдилә үзүнү јана чевирир. Ширин бир ан ичиндә судан чыхараг чәлд бир һәрәкәтлә кејинәрәк Шәбдизә миниб көздән итир. Ширини чешмәдә көрмәјән Хосров пешман олараг јолуна давам едир. Беләликлә, чешмә башында тәсадүфән көрүшән бу ики севкили бир-бирини танымајараг никаран бир һалда ајрылырлар.

Один из приближенных шутов иранского принца Хосрова — художник Шапур однажды рассказывает ему о стране Арран, правительнице ее Мехин Бану и о красоте ее наследницы Ширин. Услышав о красоте Ширин, принц влюбляется и посылает за нею Шапура. Приехавшему в Арран Шапуру удается воздействовать на Ширин, очаровав ее нарисованным им портретом Хосрова, убедить ее поехать в Медаин.

Под предлогом охоты Ширин седлает своего коня Шабдиза и направляется в Медаин за своей далекой любовью. Днем и ночью без устали погонявшая коня, Ширин встречает на зеленом лугу чистый родник. Чтобы отдохнуть и смыть дорожную пыль, Ширин спешится и окунается в родник.

С другой стороны враги Хосрова настраивают отца против него. Боясь отцовского гнева, он по совету Боззорг Уммида, решает удалиться на несколько дней из Медаина. Уже ночью, оседлав коня, он скачет прямо в Арран к Ширин. В пути случайно останавливается отдохнуть у того же родника. Внимание принца привлекает купающаяся в роднике красивая пери. Он не может оторвать глаз от девушки. Сердце подсказывает ему, что эта красавица — его возлюбленная Ширин.

Повернув голову, Ширин видит Хосрова. С первого же взгляда она чувствует, что перед нею — юноша Хосров, в изображение которого она влюбилась. Однако простое одеяние Хосрова смущает ее: Ширин не знает, что шахи во время странствий всегда облачаются в простое одеяние. Стыдясь взглядов Хосрова Ширин закрывает лицо и тело черными волосами. Чтобы дать возможность одеться девушке, Хосров отворачивается. В мгновенье, выйдя из воды, она одевается, и вскочив на коня, теряется из виду. Не видя Ширин в роднике, Хосров с сожалением продолжает свой путь. Таким образом, случайно встретившиеся у родника двое влюбленных, не узнав друг друга, расстаются с беспокойным чувством в груди.

НҮШАБӘ ВӘ ИСКӘНДӘР

(НИЗАМИ КӘНЧӘВИНИН «ИСКӘНДӘРНАМӘ» ӘСӘРИНДӘН)

НУШАБА И АЛЕКСАНДР

(ИЗ ПРОИЗВЕДЕНИЯ НИЗАМИ ГЯНДЖЕВИ «ИСКЕНДЕР-НАМЭ»)

Македонијалы Искәндәр бир күн Бәрдәнин гадын һөкмдары Нүшабәнин һүнәр вә чаһ-чәлалы һаггында ешидир вә онунла чох марагланыр. Искәндәр шаһ ешитдикләрини бир даһа јохламаг, абад Бәрдәнин бу бачарыглы һөкмдарыны шәхсән сејр етмәк мәгсәдилә өзү елчи гијафәсиндә сараја кәлир. Ағыллы гадын елә илк көрүшдән онун елчи олмадығыны анлајыр. О, ады јер үзүнү ләрзәјә салан Искәндәр шаһы танıјыр. Һөкмдар өзүнүн елчи олдуғуну тә'кид едәндә исә Нүшабә һөкмдарын ипәјә чәкилмиш шәклини кәтириб онун өзүнә көстәрир.

Чыхылмаз вәзијјәтә дүшән шаһ нә едәчәјини билмир. Нүшабә исә бу јенилмәз һөкмдар гаршысында өзүнү ләјагәтлә апарыр. О, фатеһ Искәндәрә мејдан охујараг өз һүнәриндән сөз ачыр, она «асланын еркәји дишиси олмаз» ел мәсәлини хатырладыр.

Нүшабә Искәндәрин шәрәфинә шаһанә бир зијафәт дүзәлдир. Сүфрәни мин чүр не'мәтлә бәзәтдирир. Анчаг шаһы касаларда јемәк сүфрәсинә гојулан даш-гашлар һејрәтләндирир. О, Нүшабәјә даш-гашын јемәк үчүн олмадығыны билдириб, јемәк сүфрәсинә бунларын нә үчүн гојулдуғуну хәбәр алыр. Нүшабә исә чох инчә, һәм дә тутарлы бир тәрздә боғаза јолу олмајан бу јарарсыз дашлардан өтәри бунча вурушуб чарпышмағын әбәс олдуғуну сөјләјир.

Әввәлләр гадына хор бахан, онун икидлик вә шүчаәтинә шүбһә илә јанашан Искәндәр Нүшабәнин зәка вә һүнәри гаршысында һејран олур.

Рәссам Нүшабә илә Искәндәрин сарајда баш верән көрүшүнү Бәрдә галасынын јанында тәсвир етмишдир.

Александр Македонский узнает однажды об отваге, величии и уважении которым пользуется правительница Барды Нушаба, заинтересовывается ею. Чтобы убедиться в этом, а также самому взглянуть на умелую властительницу, он в одеянии посла прибывает к ней во дворец. Умная женщина с первого же взгляда определяет, что перед нею не посол. Она узнает царя Александра, имя которого обращает в дрожь все на земле. А когда царь представляется ей послом, Нушаба приносит и показывает его портрет, нанесенный на шелк.

Оказавшийся в безвыходном положении, царь не знает, как ему быть. А Нушаба достойно ведет себя перед непобедимым царем. Сперва, бросив вызов завоевателю Александру, она говорит о своей храбрости, напоминает ему народную поговорку о том, что «не бывает среди львов самцов или самок».

Затем в честь Александра она устраивает пышное пиршество. Велит украсить его тысячью дарами земли. Однако царя повергают в изумленье драгоценные камни в пиалах, выставленных на обеденной скатерти. Сказав Нушабе, что эти драгоценности не для еды, он спрашивает, почему их принесли сюда. А Нушаба очень изысканно и веско вместе с тем замечает ему, что бесполезно биться ради этих никчемных камней, которые даже в еду непригодны.

Прежде Александр, с презрением смотревший на женщину, с сомнением относившийся к ее храбрости и доблести, очарован умом и отвагой Нушабы.

Художник изобразил встречу Нушабы и Александра возле Бардинской крепости.

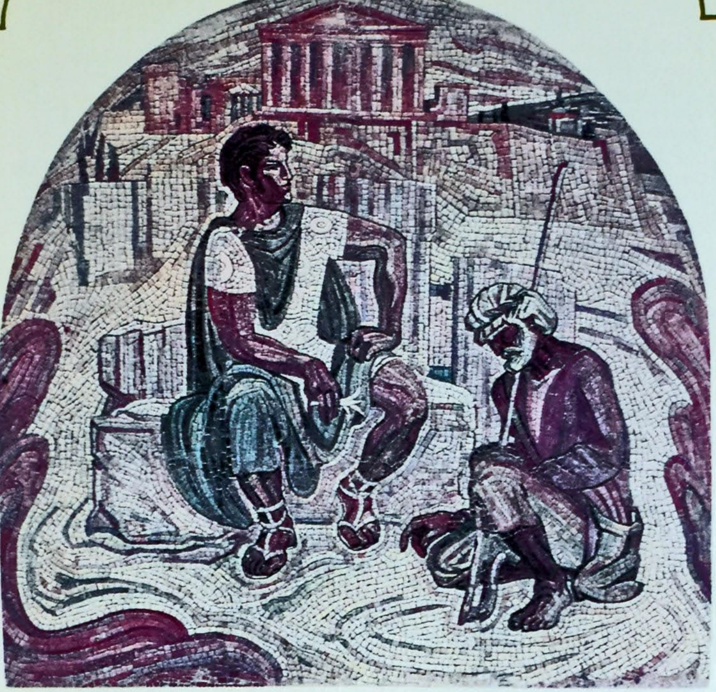

ИСКӘНДӘР ВӘ ЧОБАН

(НИЗАМИ КӘНЧӘВИНИН «ИСКӘНДӘРНАМӘ» ӘСӘРИНДӘН)

АЛЕКСАНДР И ПАСТУХ

(ИЗ ПРОИЗВЕДЕНИЯ НИЗАМИ ГЯНДЖЕВИ «ИСКЕНДЕР-НАМЭ»)

Бир күн Искәндәр шаһын севкилиси бәрк хәстәләнәрәк үмидсиз бир һалда јатаға дүшүр. Шаһ өлкәнин бүтүн һәкимләрини топлајараг онун дәрдинә әлач етмәјә чалышыр. Әлләриндән кәләни әсиркәмәјән һәкимләр ону сағалда билмирләр. Шаһ севимли дилбәринин сағалмамасындан чох кәдәрләнир. О, гәм-гүссә ичәрисиндә тахтдан дүшәрәк фикрини дағытмаг үчүн ејвана чыхыр, әтрафы сејр еләмәјә башлајыр. Бу заман шаһын көзүнә гоча бир чобан дәјир. Шаһ әмр едиб чобаны јанына чағытдырыр

Чобан шаһын һүзуруна кәләрәк әдәблә јери өпүр. Шаһ она бир рәвајәт данышараг көнлүнү ачмағы әмр едир. Ел биличиси мүдрик гоча әввәлчә шаһдан онун пәришанлығынын сәбәбини хәбәр алыр. Шаһ севимли көзәлинин өлүм јатағында олдуғуну билдиринчә дүнја көрмүш гоча чобан ибрәтамиз бир рәвајәт данышыб тәсәлли верир. О, һәјатдан алдығы бу марағлы рәвајәтлә шаһа үмидини итирмәмәји, чәтин анларда да инамла јашамағы тәлгин едир. Агил гочанын һикмәтли сөзләринә марагла гулаг асан һөкмдар чобанын сөзү сона јетинчә хидмәтчиләринин «сағалды, сағалды»— дејә чығырдыгларыны ешидир.

Һөкмдар түкәнмәз бир мәһәббәтлә севдији көзәлин сағалмасы хәбәриндән чох севинир.

Однажды возлюбленная царя Александра, сильно заболев, слегла в безнадежном состоянии. Царь, собрал всех врачей страны и старается отвести беду. Однако все усилия лекарей безуспешны. Царь очень печалится, что покорительница его сердца не выздоравливает. И в печали, сойдя с трона, он выходит на веранду, чтобы разогнать тоску. В этот момент на глаза царю попадается старый пастух. Царь приказывает, чтобы пастуха привели к нему.

Представ перед царем, пастух целует перед ним землю. А царь велит ему рассказать историю, чтобы отвлечься. Мудрый старик спрашивает сперва у царя причину его печали. Царь сообщает о том, что любимая его находится на смертном одре. Повидавший жизнь старик, рассказывает поучительную историю, утешая его. Этой взятой из жизни занимательной историей, он внушает царю не терять надежду, жить с верой, даже в трудные минуты жизни. Властелин, с интересом внимавший глубокомысленной речи мудрого старика, по окончании рассказа услышал зов слуг, выкрикивавших «выздоровела, выздоровела».

Правитель обрадовался известию о выздоровлении красавицы, к которой питает неистощимую любовь.

ССРИ халг рәссамы Микајыл Абдуллајевин јарадычылығында бөјүк шаир вә мүтәфәккир Низами поезијасы мөвзусу мүһүм јер тутур. О, шаирин дүһасынын көзәллијини вә өлмәзлијини тәрәннүм едән там бир сыра көзәл сәнәт әсәрләри јаратмышдыр. Бакы метросунун «Низами» стансијасыны бәзәјән мозаик паноллары бу мөвзунун тачы сајылмаг олар. Метронун һәмин стансијасыны һаглы олараг «Јералты сарај» адландырырлар. Бу әсәрләр ичәрисиндә өлмәз «Хәмсә»нин мәшһур сәһнәләри өз силинмәз әксини тапмышдыр. «Јералты сарај» шаирин даһијанә образы илә тамамланыр.

Поэзия выдающегося поэта и мыслителя Низами Гянджеви занимает важное место в творчестве народного художника СССР Микаила Абдуллаева. Им создан ряд прекрасных произведений искусства, воспевающих красоту и величие поэтического мира Низами.

Венцом этой темы стали мозаичные панно, украшающие станцию «Низами» Бакинского метрополитена.

С полным правом называют эту станцию «Подземным дворцом». Среди этих произведений нашли свое отражение характерные особенности и достоинства знаменитых сцен из бессмертной «Хамсэ» («Пятерица»). «Подземный дворец» завершается грандиозным портретом великого поэта, создающим стабильность всей экспозиции.

1981
927

Низами Гянджеви
840 лет